

ТОПОНІМИ ТА ВІДТОПОНІМНІ ПРИКМЕТНИКИ У СКЛАДІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ БІБЛІЙНОГО ПОХОДЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У тезах розглянуто топоніми та відтопонімні прикметники у складі фразеологічних одиниць біблійного походження в українській мові. Зосереджено увагу на прикладах біблійних топонімів, їхніх словникових тлумаченнях та на біблійному сюжеті, яким обумовлене виникнення біблійних фразеологічних одиниць (БФО). Виявлено найбільш частотні одиниці. Доведено, що топоніми біблійного походження тісно пов'язані з цією місцевістю, що називається.

Ключові слова: біблійні фразеологізми, релігійна лексика, Біблія, топоніми, відтопонімні прикметники, фразеологічні одиниці.

Abstract

Toponyms and adjectives derived from toponyms as part of phraseological units of biblical origin in the Ukrainian language are considered in theses. Attention is focused on examples of biblical toponyms, their dictionary interpretations, and on the biblical plot that caused the emergence of biblical phraseological units (BFO). The most frequent units have been identified. It has been proven that toponyms of biblical origin are closely related to this area, which is called.

Keywords: biblical phraseology, religious vocabulary, the Bible, toponyms, adjectives derived from toponyms, phraseological units.

Фразеологізми найвиразніше передають дух і красу мови, яку витворив народ протягом віків для потреб спілкування. У фразеології найяскравіше виявляється національна специфіка мови. Фразеологія української мови – це її багатство й окраса. Більшість фразеологізмів породжено талантом і мудрістю народу.

Проблема релігійної фразеології була предметом дослідження багатьох зарубіжних та вітчизняних лінгвістів (Ф. Міклошич, А. Фрінта, Е. Кліх, В. Флейшер, А. Бахі, В. Німчук, А. Піддубна, А. Загнітко, О. Решетняк, М. Оліференко, О. Левченко, М. Скаб, А. Коваль, В. Білоноженко та інші). Мовознавці у своїх працях акцентують увагу на важливості вивчення фразеології, указують на основні методи, способи формування мовної компетенції засобами фразеології; розкривають особливості лексем у релігійній фразеології; досліджують функціонування біблійних топонімів у художньому тексті; репрезентують теорію української теолінгвістики; розглядають специфічні риси фразеологічних одиниць біблійного походження, вербальні фразеологічні засоби релігійного змісту, семантичну структуру, динаміку та функціонування ФО; аналізують різновиди класифікацій біблійних фразеологічних одиниць на матеріалі лексикографічних джерел та явище трансформації БФО у художньому та публіцистичному стилях; наводять цікаві факти з історії вивчення релігійної фразеології. Фразеологізми як аспект вивчення лексики іноземними студентами розглянуто в працях [1–4]. Проте аналіз біблійних топонімів та відтопонімних прикметників у складі фразеологічних одиниць біблійного походження в українській мові залишається малодослідженим у національній лінгвокультурології. У цьому й полягає **актуальність** дослідження.

Метою розвідки є дослідження топонімів та відтопонімних прикметників у складі фразеологічних одиниць біблійного походження в українській мові, що репрезентують різні аспекти мовної картини світу; особливості розвитку біблійних топонімів.

«Біблія – це джерело, яке слугує для збагачення фразеологічного фонду мов світу, особливо тих, де християнство займає чільне місце» [5]. Найчисленнішими групами онімів, які постають фразеотвірними центрами у фразеологічних біблеїзмах є такі: 1) **антропоніми** – власна назва людини; 2) **топоніми** – назви географічних об'єктів; 3) **теоніми** – імена богів; 4) **агіоніми** – імена святих;

5) **урбаноніми** – різновид топоніма; власна назва будь-якого топографічного об'єкта в межах міста; б) **демононіми** – власні назви демонів (нижчих і злих божеств). Розглянемо топоніми та відтопонімні прикметники у складі фразеологічних одиниць біблійного походження в українській мові (власна назва будь-якого географічного об'єкта).

Фразеотвірну активність виявляють топоніми, пов'язані з певними біблійними сюжетами. Вони представлені в нашому фактичному матеріалі в меншій кількості, порівняно з біблійними антропонімами, проте також є досить частотними. Спостереження свідчать, що найвищу фразеотвірну активність має топонім *Вавилон, Єгипет*.

Топоніми біблійного походження зберігають тісний зв'язок з тією місцевістю, що називається. Надаємо приклади топонімів, їхнє словникове тлумачення та біблійний сюжет, яким обумовлене виникнення біблійних фразеологічних одиниць (БФО).

«**Вавилон** – вживається у значенні: місто розкоші і розпусти, повне спокус. Назва стародавнього міста у Месопотамії. В Апокаліпсисі про нього сказано: «...Місто велике», що «ярим вином блуду напоїло всі народи» (14, 8). **Вавилонська вежа, башта** – вживається на означення справи, яка ніколи не буде завершена; **Вавилонське стовпотворіння, гармидер** – збіговисько, галазь, метушня, безладдя (у тому ж значенні іноді вживається слово «Вавилон»). Вираз походить з біблійного міфа про те, як люди намагалися побудувати у Вавилоні вежу, що сягала б неба. Розгніваний таким зухвальством, Бог змішав мови будівників, вони перестали розуміти одне одного, і будівництво невдовзі було припинене (Буття, 11, 1–9). **Вавилонський полон** – вживається як синонім до понять «рабство», «неволя», «пригнічення». Вираз походить з Біблії (Псалом 136), де розповідається, що іудеї, перебуваючи у вавилонському полоні, із слізьми згадували свою батьківщину. **Єгипетська неволя, єгипетський полон** – вживається у значенні: тяжка рабська праця, залежність. Вираз виник з біблійного оповідання про надзвичайно тяжке становище іудеїв під час перебування їх в єгипетському полоні (Ісход, 1, 13–14). **Єгипетська робота** – вислів уживається в значенні: виснажуюча, каторжна праця. Походить з біблійного оповідання про дуже важку фізичну працю, яку виконували іудеї, перебуваючи в єгипетському полоні (Ісход, 1, 11, 13–14). **Вифлеємська зоря** – те, що скеровує кого-небудь у житті, визначає чітку діяльність. За Євангелієм, коли народився Ісус, троє царів з різних країн вирушили до Вифлеєма з дарами. Дорогу їм вказувала зоря, яка зупинилася саме над тим місцем, де в яслах лежав новонароджений Ісус (Матв., 2, 9). **Ієрихонська труба. Ієрихонські мури** – вживається у значенні: про щось, що втратило свою могутність, міцність. Вирази походять з біблійного міфа. Іудеї після виходу з єгипетського полону на своєму шляху в Палестину обложили місто Ієрихон (Єрихон). Зруйнувати велетенські укріплення міста не було можливості, та від звуку священних труб ієрихонські мури впали самі. Завдяки цьому чуду місто було взяте (Книга Ісуса Навіна, 6). **Кари єгипетські** – великі нещастя. Вираз походить з біблійного міфа про десять кар, яким Бог піддав Єгипет за відмову фараона звільнити іудеїв з полону: перетворив воду в кров, наслав жаб, комах, моровицю та ін. (Ісход, 7, 20–21 і далі). **Тьма єгипетська** – безпросвітна темрява. Одна з так званих «кар єгипетських», насланих, за біблійним переказом, на Єгипет за знущання над іудеями: «І сказав господь Мойсеєві: простягни руку твою до неба, і нехай буде тьма на землі Єгипетській, темрява, в якій ходитимуть помазки. І простяг Мойсей руку свою до неба, і стала густа темрява по всій землі Єгипетській три дні» (Ісход, 10, 21–22). **Плач на ріках вавилонських** – жаль за чимсь, безповоротно втраченим. Біблійний вираз, пов'язаний із змістом 136-го псалма, в якому розповідається про поневіряння іудеїв у вавилонському полоні: «На ріках вавилонських, там сиділи ми і плакали, згадуючи про Сіон». **Содом і Гоморра** – розпуста; безладдя, хаос. Староєврейські міста; за біблійним міфом, зруйновані богом за гріхи їхніх мешканців (Буття, 19, 24–25). **Єрусалімський натовп** – про некерованих людей; хтось не розуміє, що робить погано. Коли Ісуса розп'яли на хресті, почали ділити його одяг. Кидали жереби, глузували з нього. Христос же промовив: «Отче, відпусти їм, бо вони не знають, що чинять» (Луки, 23)» [6–8]. **Едемський сад** – 1. Місце, де жили створені Богом перші люди Адам і Єва (Буття 2:8–3:24); 2. Рай, райське місце, райська насолода; 3. Квітучий сад, схожий на райський сад (Едем). 1. «Заболотний жартома зауважує, що, певне, і у садах Едему паслін уже був, мав своє місце поміж перших, ще райських бур'янів...» (О. Гончар «Забіліли сніги»); 2. «Одне слово, то був маленький Едем, про який більше не знали, ніж знали» (Г. Пагутяк «Монастир святого духа»); 3. «... премудрий Кирик сам себе переплюнув: не поскупився – спеціально виписав із Англії королівського садівника, а з Голландії модного квітникаря, під керівництвом яких «...» вітчизняні «ботаніки» та муніципальні «озеленювачі» перетворили «дебр-пустинню неполитую» у квітучий Едем» (Г. Тарасюк «Гаспид і Маргарита»). У творі, з якого взято останню цитату образ

«квітучого Едему» чергується з образом «рай нечестивий», чим підкреслюється зовнішня подібність саду (життя) до райського Едему, але внутрішня невідповідність йому» [9, с.22].

Отже, біблійні топоніми, що функціонують у сучасній українській мові, мають потужний стильовий потенціал: вони вживаються в усіх (крім офіційно-ділового) стилях, щоправда не з однаковою активністю. БФО мають потужний експресивний засіб, особливо в заголовках тексту. Топоніми поділяються на топоніми біблійного походження, які вживаються в первинному значенні, у переносному значенні, а також – на нові топоніми, які мають певні асоціації із Біблією. Вживаючи прецедентні топоніми, автори художніх текстів описують певні суспільні ситуації, місця і міста, при цьому вони надають їм характеристику і оцінку. Біблійні топоніми мають свою первинну семантику на означувані поняття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Азарова Л. Є., Горчинська Л. В., Пустовіт Т. М. Особливості вивчення фразеологізмів у викладанні української мови як іноземної. Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації». 2019. Т. 30(69). № 4. С. 4–6.
2. Азарова Л. Є., Горчинська Л. В., Пустовіт Т. М. Використання мультимедійних технологій у вивченні фразеологізмів на заняттях з української мови як іноземної. Закарпатські філологічні студії. 2020. Вип. 13. С. 15–23.
3. Азарова Л. Є., Горчинська Л. В. Фразеологізми як аспект вивчення лексики іноземними студентами. Закарпатські філологічні студії. 2019. Вип. 11. Т. 1. С. 61–67.
4. Use of information technologies in studying phraseology in the course of ukrainian as a foreign language / Azarova L. et al. National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», Faculty of Linguistics. Advanced Education 2020. P. 28–32.
5. Захарчук І. Дефініція та типологія біблеїзмів / Чернівецький Національний Університет ім. Ю. Федьковича. – Електронний ресурс: http://www.rusnauka.com/NIO_2007/Philologia/18203.doc.htm.
6. Коваль А. П. Спочатку було слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. – К. : Либідь. – 2001. – 312 с.
7. Колоїз Ж. та З. Бакум. Слово Благості: словник-довідник фразем біблійного походження. – Кривий Ріг : Видавництво «І.В.І.» – 2002. – 195 с.
8. Білоноженко В. М. Словник фразеологізмів української мови. – К.: Наук. думка. – 2003. – 786 с.
9. Щенко Н. О., Бондаренко Ю. С. Біблеїзми в художньому тексті // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. – 2017. – №30 (1). – Т.1. – С. 21–25.

Азарова Лариса Євстахіївна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: azarova.larusa@gmail.com

Azarova Larisa Evstakhiivna – doctor of philological sciences, professor, head of the department of linguistics, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: azarova.larusa@gmail.com